

ИМОМ МОТУРИДИЙ ВА УНИНГ ИЗДОШЛАРИ ИЛМИЙ МЕРОСИНИНГ ИСЛОМ ИЛМЛАРИ РИВОЖИДАГИ ЎРНИ

Бердиева Нилуфар Ахатовна

Хожа Бухорий ўрта махсус ислом таълим муассасаси

ўқув-услубий бўлим бошлиғи

Қашқадарё вилояти Китоб тумани

+998(99)702 40 50; +998(97)950 61 14

Ислом таълимотининг ривожланиши асрлар давомида турли ақидалар ва фикр мактаблари билан бойиб борган. Бу жараёнда ақида, фикр ва калом соҳаларида муҳим ўрин тутган буюк алломалардан бири – Абу Мансур ал-Мотуридий (ҳижрий 333/милодий 944 йил) ҳисобланади. Унинг илмий мероси исломий илмлар ривожига катта таъсир кўрсатиб, ҳозирги кунга қадар аҳамият касб этмоқда. Мотуридийлик таълимоти, айниқса, сунний исломда ақидавий тушунчаларнинг шаклланиши ва мустаҳкамланишида ҳал қилувчи рол ўйнаган.

Мазкур мавзуда Имом Мотуридийнинг шахсияти, илмий мероси ва унинг исломий илмларга таъсири таҳлил қилинади. Шунингдек, унинг издошлари томонидан ушбу таълимот ривожлантирилиши ва бугунги кундаги аҳамиятига ҳам эътибор қаратилади.

Имом Мотуридийнинг таълимоти ислом оламида, хусусан, Ҳанафий мазҳаби асосий ақидавий мактабларидан бири сифатида қабул қилинган ҳудудларда кенг тарқалган. Унинг фикрлари сунний исломнинг мустаҳкам асосларидан бири бўлиб, бугунги кунда ҳам мусулмон жамиятларида диний ва илмий манба сифатида фойдаланилмоқда.

Мотуридийлик таълимоти фалсафа, мантиқ ва исломий ақидани уйғунлаштирган ҳолда, дин ва ақл муносабатига асосланган ёндошувни шакллантирган. Шунинг учун ҳам бу таълимот ҳозирги кунда мутаассиблик ва нотўғри тушунишларга қарши далил сифатида хизмат қилади.

Замонавий исломий муҳитда энг муҳим муаммолардан бири – ақидавий ихтилофлар ва уларни ҳал қилиш масаласидир. Мотуридийлик таълимоти мана шу ихтилофларни муҳокама қилиш ва уларга асосли жавоб беришда муҳим манба сифатида намоён бўлмоқда. Шунинг учун ҳам бу мавзудаги тадқиқотлар долзарб ва зарур ҳисобланади.

Имом Мотуридийнинг шахсияти ва илмий меросининг аҳамияти. Абу Мансур ал-Мотуридий (милодий 853–944 й.) Мовароуннаҳр ҳудудида, хусусан, Самарқандда туғилиб ўсган ва исломий илмларни чуқур ўрганган. У Ҳанафий мазҳабига мансуб бўлиб, унинг ақидавий асосларини мустаҳкамлаб берган буюк мутафаккирлардан бири сифатида танилган.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Имом Мотуридий асосан икки катта соҳада – ақида (эътиқод) ва тафсир бўйича беназир асарлар ёзган. Унинг энг муҳим асарлари қуйидагилардир:

1. *"Қитоб ат-Тавҳид"* – бу асар ислом ақидасини илмий ва мантикий асосларда таҳлил қилади. Унда Аллоҳнинг сифатлари, тақдир, инсон эркинлиги ва бошқа муҳим масалалар ёритилган.

2. *"Таъвилот ал-Қуръан"* – бу асар тафсир соҳасида муҳим манба бўлиб, Қуръон оятларининг маъноларини ақл ва мантиқ асосида таҳлил қилади.

Имом Мотуридийнинг илмий мероси нафақат унинг асарлари билан чекланиб қолмай, балки унинг издошлари томонидан ҳам давом эттирилган. Унинг фикрлари кейинчалик сунний исломдаги ақидавий мустаҳкамликка асос бўлиб хизмат қилган.

Мотуридийлик таълимотининг исломий илмлар ривожигаги ўрни. Мотуридийлик таълимоти сунний калом мактаблари орасида Ашъарийлик билан бирга энг кенг тарқалган йўналишлардан бири ҳисобланади. Бу таълимот исломдаги асосий ақидавий масалаларга ақл ва мантиқ воситасида ёндашганлиги билан ажралиб туради.

Ақида ва калом соҳасидаги таъсири: Мотуридийлик Аллоҳнинг сифатларини тушунтиришда ўрта йўлни ушлаб, мутазила ва ҳанбалий мазҳаблари ўртасидаги ихтилофларни ҳал қилишга ҳаракат қилган.

У инсон эркинлиги ва тақдир масаласида мувозанатли ёндашувни таклиф қилган.

Мусулмонларнинг эътиқодини мустаҳкамлаш учун мантиқ ва далиллардан фойдаланган.

Фикҳ ва усул-фикҳга таъсири: Мотуридийлик Ҳанафий мазҳабининг ақидавий асосларини шакллантиришда муҳим ўрин тутган.

Исломий қонунчилик ва шаръий масалаларда мантиқ ва ижтиҳодга кенг йўл очган.

Тафсир ва Қуръон илмларидаги ўрни: Имом Мотуридийнинг "Таъвилот ал-Қуръан" асари Қуръон маъноларини тушунтиришда зоҳирий маъно ва ақлий далилларни уйғунлаштирган.

Бу мактабнинг тафсир усули кейинчалик Самарқанд, Бухоро ва бошқа илм марказларида тараққий этган.

Бугунги кундаги аҳамияти: Замонавий исломий фикр ва диншуносликда ақл ва дин уйғунлигини таъминлашда Мотуридийлик муҳим аҳамият касб этади.

Радикализм ва мутассибликка қарши мувозанатли ёндашув сифатида қабул қилинади.

Университетлар ва исломий марказларда мотуридийлик таълимоти ҳалигача ўрганилмоқда ва таҳлил қилиняпти.

Имом Мотуридий ва унинг таълимоти ислом илмлари ривожига муҳим ўрин тутган. Унинг ақл ва нақл уйғунлигини тамсил этган қарашлари сунний ислом

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

ақидасининг мустаҳкамланишига хизмат қилган. Мотуридийлик мактаби бугунги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган бўлиб, мусулмон жамиятларидаги эътиқодий барқарорлик ва мувозанатни таъминлашда асосий илмий йўналишлардан бири ҳисобланади.

Имом Мотуридийнинг ҳаёти ва илмий фаолияти

Имом Мотуридийнинг таржимаи ҳоли: Имом Абу Мансур ал-Мотуридий милодий 853 йилда (ҳижрий 238-йил) Мовароуннахрнинг илмий марказларидан бири бўлган Самарқанд шаҳрида таваллуд топган. У ўз давридаги энг нуфузли уламолардан таълим олган ва Ҳанафий мазҳабининг етук мутафаккирларидан бирига айланган.

Мотуридийлик таълимотининг асосчиси бўлган Имом Мотуридий ақида, калом ва тафсир соҳаларида улкан илмий ютуқларга эришган. У Ҳанафий мазҳабининг асосий ақидавий тушунчаларини шакллантириб, сунний исломдаги энг муҳим мактаблардан бири – Мотуридийлик мактабига асос солган.

Имом Мотуридийнинг илм олиши ва фаолияти Самарқанддаги уламолар даврасида кечган. Унинг устозлари қуйидагилар эди:

Абу Наср Аҳмад ибн Аббос ал-Ийозий

Муҳаммад ибн Муқотил ар-Разий

Нусайр ибн Яҳё ал-Балхий

Бу устозлар Ҳанафий мазҳабининг йирик олимлари бўлиб, улар Мотуридийнинг ақида ва фикрий йўналишда ривожланишига катта таъсир кўрсатган.

Имом Мотуридий бутун ҳаётини илм ўрганиш, асарлар ёзиш ва талабаларга дарс бериш билан ўтказди. У ҳижрий 333-йилда (милодий 944-йил) Самарқандда вафот этган ва шу ерда дафн қилинган.

Имом Мотуридийнинг асосий асарлари: Имом Мотуридий ақида ва тафсир соҳаларида катта илмий мерос қолдирган. Унинг энг машҳур икки асари қуйидагилардан иборат:

а) "Китоб ат-Тавҳид" (توحيد كتاب)

Бу асар Имом Мотуридийнинг энг машҳур илмий мероси бўлиб, исломий ақиданинг асосий масалалари ҳақида ёзилган. Унда тавҳид (ягона Аллоҳга иймон) тушунчаси, инсон эркинлиги, тақдир, ақл ва ваҳий муносабати каби масалалар мукамал ёритилган.

Асарнинг асосий мавзулари:

1. Аллоҳнинг борлиги ва ягона эканлиги – Аллоҳнинг сифатлари ва уларнинг аҳамияти.
2. Ақл ва ваҳий уйғунлиги – Ақл ва мантиқ орқали динни тушуниш ва шарҳлаш.
3. Инсон иродаси ва тақдир – Қадар масаласида мутазила ва жабрия қарашларига муносабат.
4. Имон ва куфр масалалари – Муътазила ва бошқа ақидавий мактаблар билан фарқлари.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

5. Пайғамбарлик ва ваҳийнинг аҳамияти – Пайғамбарларнинг вазифаси ва уларнинг инсонлар ҳаётидаги роли.

"Китоб ат-Тавҳид" – мотуридийлик ақидавий тизимининг асосий манбаси бўлиб, сунний исломдаги аҳамияти ниҳоятда катта.

"Таъвилот ал-Қуръан" (تأويلات القرآن)

Бу асар Имом Мотуридийнинг Қуръон тафсирига бағишланган энг катта ишларидан бири бўлиб, унда у Қуръон оятларини ақлий ва илмий далиллар асосида изохлаб берган.

Асарнинг асосий хусусиятлари:

1. Асл маъноларни тушунтириш – Оятларнинг чуқур маъноларини аниқлаш.
 2. Ақлий ва нақлий далиллар уйғунлиги – Ақл ва ваҳий бир-бирини тўлдирувчи манба эканини исботлаш.
 3. Муътазила ва бошқа оқимларга раддия – Қуръон тушунчасига оид ихтилофли масалаларни муҳокама қилиш.
 4. Шариат ҳукмларини изохлаш – Фикҳий масалалар бўйича далиллар келтириш.
- "Таъвилот ал-Қуръан" асари сунний исломдаги энг нуфузли тафсирлардан бири бўлиб, унинг илмий аҳамияти жуда катта.

Мотуридийлик таълимотининг шаклланиши. Мотуридийлик таълимоти сунний исломдаги икки асосий ақидавий мактаблардан бири бўлиб, у Ашъарийлик мактаби билан бир қаторда мусулмонларнинг ақидасини шакллантирган.

Мотуридийлик таълимотининг асосий хусусиятлари:

1. Ақл ва нақл уйғунлиги

Имом Мотуридий ақидавий масалаларни муҳокама қилишда ақлий далиллардан кенг фойдаланган.

У Аллоҳнинг борлиги ва сифатларини ақлий далиллар билан исботлашга ҳаракат қилган.

2. Тақдир ва инсон иродаси

Мотуридийлик инсон иродаси ва Аллоҳнинг хоҳиши ўртасида мувозанатни сақлашга ҳаракат қилган.

Инсон ўз хатти-ҳаракатлари учун масъул, бироқ Аллоҳнинг умумий иродаси мавжуд.

3. Имон ва амал муносабати

Имом Мотуридийнинг таълимотида кўра, имон қалбдаги тасдиқ ва тилдаги иқрордир, амал эса унинг тасдиғи.

Бу тушунча Хоравиж ва Муътазила каби оқимлардан фарқ қилади.

4. Қуръон ва суннатнинг аҳамияти

Мотуридийлик Қуръон ва суннатни исломий илмларнинг асоси деб билиб, уларни ақл воситасида тушунтириш зарурлигини таъкидлайди.

Имом Мотуридийнинг издошлари ва уларнинг илмий мероси. Имом Абу Мансур ал-Мотуридийнинг илмий мероси нафақат унинг асарлари орқали, балки

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

унинг шогирдлари ва изидан юрган уламолар томонидан ҳам кенг ёйилган. Мотуридийлик мактаби асрлар давомида ривожланиб, Ҳанафий мазҳабининг асосий ақидавий йўналиши сифатида шаклланган. Бу мактабнинг асосий ривожланиши Самарқанд, Бухоро ва кейинчалик Хуросон, Туркистон, Ҳиндистон ҳамда Усманийлар давлатида кузатилган.

Мотуридийлик таълимотини ривожлантирган йирик уламолар қуйидагилардир:

1. Абу Яъқуб ас-Сомарқандий
2. Абу Муин ан-Насафий
3. Нажмиддин ан-Насафий
4. Саъдуддин ат-Тафтазоний
5. Фахруддин ар-Розий

Абу Яъқуб ас-Сомарқандий ва унинг илмий мероси – Абу Яъқуб Юсуф ибн Юсуф ас-Сомарқандий 10-асрда яшаб, Имом Мотуридийнинг энг машҳур шогирдларидан бири бўлган. У Самарқандда илм олиб, мотуридийлик таълимотини тараккий эттирган. Унинг асосий илмий фаолияти ақида, калом ва фикҳ соҳалари билан боғлиқ.

2. Илмий мероси

Ас-Сомарқандий Мотуридийлик таълимотининг асосларини ривожлантириб, уни ҳимоя қилишга катта ҳисса қўшган. У асосан Ашъарийлар ва Муътазилаларнинг фикрларига қарши далиллар келтирган.

Асосий асарлари:

"Китоб ул-Фикҳ ул-Ақбар" – бу асар Мотуридий ақидасини мухтасар баён қилади.

"Шарҳ ул-Фикҳ ул-Ақбар" – мотуридийлик ақидасининг асосий масалаларини шарҳлайди.

Унинг асарлари кейинчалик Абу Муин ан-Насафий ва бошқа уламолар томонидан давом эттирилган.

3. Ҳиссаси

Мотуридий таълимотини системалаштирган ва уни ёзма манбалар орқали ривожлантирган.

Ҳанафий мазҳаби ва мотуридийлик ўртасидаги боғлиқликни мустаҳкамлаган.

Муътазила ва бошқа ақидавий оқимларга қарши далиллар келтирган.

Абу Муин ан-Насафий ва унинг "Табсират ул-Адилла" асари – Абу Муин Маймун ибн Муҳаммад ан-Насафий (милодий 1027–1114 й.) мотуридийлик таълимотининг энг йирик намояндаларидан бири ҳисобланади. У Насафда (ҳозирги Қарши ҳудуди) туғилган ва Самарқандда илм олган.

"Табсират ул-Адилла" асари – бу асар мотуридийлик таълимотининг энг муҳим манбаларидан бири бўлиб, унда исломий ақида ва калом масалалари чуқур таҳлил қилинган.

Асарнинг асосий мазмунлари:

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

1. Аллоҳнинг сифатлари – Аллоҳнинг борлиги, ягона эканлиги ва сифатлари ҳақида.

2. Тавҳид ва рисолат – Аллоҳнинг ягона эканлиги ва пайғамбарларнинг вазифалари.

3. Қадар ва инсон иродаси – Инсоннинг эркинлиги ва Аллоҳнинг иродаси муносабати.

4. Имон ва куфр – Имоннинг ҳақиқий моҳияти ва унинг амалга боғлиқлиги.

5. Қуръон ва ваҳий – Қуръоннинг лафзи ва маъноси ҳақидаги баҳслар.

Мотуридийлик таълимотини илмий тизимга солган ва уни мукаммал ривожлантирган.

Муътазила ва бошқа оқимларга раддия бериб, мотуридий ақидасини ҳимоя қилган.

"Табсират ул-Адилла" асари кейинги мотуридий уламолар учун асосий манбага айланган.

Мотуридийлик мактабининг кейинги даврдаги ривожи

Мотуридийлик мактаби асрлар давомида турли уламолар томонидан ривожлантирилиб, Ҳанафий мазҳабининг асосий ақидавий йўналиши бўлиб қолган.

1. *Нажмиддин ан-Насафий (милодий 1068–1142 й.)*

"Ақоид ан-Насафий" – мотуридий ақидасини мухтасар тушунтирган асосий асар.

Бу китоб кейинчалик кўплаб уламолар томонидан шарҳланган.

2. *Саъдуддин ат-Тафтазоний (милодий 1322–1390 й.)*

"Шарҳ ул-Ақоид ан-Насафий" – мотуридийлик таълимотини мукаммал равишда изоҳлаб берган.

Бу асар исломий мадрасаларда асосий ақида китоби сифатида ўқитилган.

3. *Фахруддин ар-Розий (милодий 1149–1209 й.)*

Исломий фалсафа ва калом соҳасида мотуридийликни ҳимоя қилган.

Ашъарий ва мотуридий таълимотлари ўртасидаги муносабатни мустаҳкамлаган.

Имом Мотуридийнинг издошлари унинг таълимотини ривожлантириб, унинг ақидавий асосларини мустаҳкамлашган. Абу Яъқуб ас-Сомарқандий, Абу Муин ан-Насафий ва Нажмиддин ан-Насафий каби уламолар мотуридийлик таълимотини мустаҳкамлаб, унинг кенг тарқалишига ҳисса қўшишган.

Айниқса, Абу Муин ан-Насафийнинг "Табсират ул-Адилла" асари ва Нажмиддин ан-Насафийнинг "Ақоид ан-Насафий" асари бугунги кунда ҳам мотуридий ақидасини тушунишда энг муҳим манбалардан бири ҳисобланади.

Мотуридийлик мактаби асрлар давомида Ҳанафий мазҳаби билан узвий боғлиқ ҳолда ривожланиб, исломий фикрда муҳим ўрин тутиб келмоқда. Бугунги кунда ҳам бу таълимот исломий академик муҳитларда кенг ўрганилмоқда ва ҳануз аҳамиятли саналади.

Имом Мотуридий ва унинг издошларининг ислом илмлари ривожига таъсири.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Имом Мотуридий ва унинг издошлари исломий илмлар ривожига катта ҳисса қўшган. Уларнинг фикрлари ақида, калом, фикҳ, тафсир ва бошқа исломий фанлар шаклланишига таъсир кўрсатган. Хусусан, Мотуридийлик мактаби Ҳанафий мазҳабининг асосий ақидавий йўналиши сифатида сунний исломдаги энг муҳим ақидавий мактаблардан бирига айланди.

1. Ақида илми ва унинг ривожига ҳисса

Ақида илми (исломий эътиқод ва унинг асослари) исломий илмларнинг энг муҳим соҳаларидан бири ҳисобланади. Имом Мотуридий ва унинг издошлари бу соҳага катта ҳисса қўшган.

Имом Мотуридийнинг ақида илмига қўшган ҳиссаси

"Китоб ат-Тавҳид" асарида исломий ақидани илмий асосда тушунтирган.

Ақл ва нақл уйғунлиги ғоясини илгари сурган.

Муътазила, Жабрия ва Хоравиж оқимларига раддия берган.

Имон ва амал муносабати ҳақидаги Ҳанафийлик позициясини ҳимоя қилган.

Қадар ва инсон иродаси масаласини муътадил ёндашув асосида ҳал қилган.

Издошларининг ҳиссаси

1. Абу Муин ан-Насафий

"Табсират ул-Адилла" асарида ақида масалаларини мукамал таҳлил қилган.

Муътазила ва бошқа ақидавий оқимлар ғояларига раддия берган.

Имон ва куфр, Аллоҳнинг сифатлари ва инсон иродаси каби масалаларни чуқур ёритган.

2. Нажмиддин ан-Насафий

"Ақоид ан-Насафий" китобида мотуридийлик таълимотини мухтасар шаклда баён қилган.

Бу китоб кейинчалик Саъдуддин ат-Тафтазоний томонидан шарҳланган ва сунний мадрасаларда асосий ақида манбаи бўлган.

3. Саъдуддин ат-Тафтазоний

"Шарҳ ул-Ақоид" асарида мотуридийлик ақидасини таҳлил қилиб, уни умумий равишда тушунтирган.

2. Фикҳ ва унинг асослари (Усул-Фикҳ)

Имом Мотуридий ва унинг издошлари Ҳанафий мазҳабининг фикҳий асосларини мустаҳкамлаб, унинг ривожига катта ҳисса қўшган.

1) Имом Мотуридий ва фикҳ

Ҳанафий мазҳабининг ақидавий асосларини яратган.

Фикҳий масалаларни мантиқий далиллар билан асослашни қўллаб-қувватлаган.

Қиёс ва истихсон усулларини ҳимоя қилган.

Шаръий далилларни тушунтиришда ақлий ёндашувни ишлатган.

2) Усул-Фикҳ ривожига мотуридийлар ҳиссаси

Абу Муин ан-Насафий ва Абу Яъқуб ас-Сомарқандий Ҳанафий мазҳабининг фикҳий усулларини ишлаб чиққан.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Фикҳий масалаларни ҳал қилишда ақл ва мантиққа асосланган ёндашувни ривожлантиришган.

3) *Фикҳий мактаблар билан муносабат*

Мотуридийлик ва Ҳанафийлик бир-бири билан узвий боғланган.

Мотуридийлик таълимоти Ҳанафий мазҳаби билан биргаликда сунний исломда ҳукмрон йўналишга айланган.

Маликий, Шофеий ва Ҳанбалий мазҳаблари Ашъарийликни қабул қилган, Ҳанафийлар эса Мотуридийликни.

4) *Ақида илмига умумий таъсири*

Исломда муътадил ақидавий йўналишнинг асосий мактабларидан бирига айланган.

Сунний исломнинг асосий ақидавий тизимида мотуридийлик кенг тарқалган.

Ҳанафий мазҳабида мотуридийлик асосий ақида сифатида қабул қилинган.

3. **Тафсир ва калом соҳасидаги таъсири**

1) *Тафсир илмидаги таъсири*

Имом Мотуридийнинг "Таъвилот ал-Қуръан" асари Қуръон тафсирида муҳим ўрин тутган.

Каломи назарий ёндашувлар орқали оятларни шарҳлаш усулини ишлатган.

Аҳли сунна ва жамоа йўналишидаги илмий тушунчаларни шакллантирган.

2) *Калом илмидаги таъсири*

Калом илмининг ривожига катта ҳисса қўшган.

Мотуридийлик ва Ашъарийлик сунний каломда асосий мактаблар сифатида шаклланган.

Муътазила ва бошқа оқимларга қарши мотуридийлар калом илмида кучли далиллар келтиришган.

3) *Калом илмидаги асосий мавзулар*

1. Аллоҳнинг сифатлари – Аллоҳнинг борлиги, ягона эканлиги ва унга нисбат берилган сифатлар.

2. Ақл ва нақл уйғунлиги – Диний ҳукмларни тушунишда ақлий ва мантикий ёндашув.

3. Қадар масаласи – Инсоннинг иродаси ва Аллоҳнинг хоҳиши ўртасидаги муносабат.

4. Имон ва амал – Имон қалбдаги тасдиқ ва тилдаги иқрор эканлигини ҳимоя қилиш.

5. Пайғамбарлик – Пайғамбарларнинг вазифаси ва уларнинг аҳамияти.

Имом Мотуридий ва унинг издошлари исломий илмларнинг деярли барча соҳаларига катта таъсир кўрсатган. Улар исломий ақидани шакллантириб, калом ва фикҳда мустаҳкам асослар яратган.

Ақида соҳасида мотуридийлик сунний исломнинг асосий йўналишига айланган.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Фикҳ ва унинг асослари (усулул-фикҳ) соҳасида Ҳанафий мазҳабининг мустақамланишига ҳисса қўшган.

Тафсир ва калом соҳасида Қуръон ва ҳадисни тушунишнинг илмий ва мантикий асосларини яратган.

Бугунги кунда ҳам мотуридийлик таълимоти исломий илм-фаннинг муҳим йўналиши бўлиб, у диний ва фалсафий муҳокамаларда муҳим ўрин тутади.

Мотуридийлик ва унинг ҳозирги замонавий аҳамияти

Имом Абу Мансур ал-Мотуридийнинг таълимоти исломий фикр ривожига катта аҳамиятга эга бўлиб, бугунги кунда ҳам ҳозирги мураккаб диний-ижтимоий масалаларни ҳал қилишда муҳим методология сифатида қўлланилмоқда. Мотуридийлик, айниқса, мўътадил ислом тушунчаси, диний бағрикенглик, ақлий ёндашув ва ислом ҳуқуқи билан боғлиқ масалаларда замонавий аҳамиятга эга.

1. Ҳозирги кунда мотуридийлик ақидасининг аҳамияти

1) Ақл ва нақл уйғунлиги

Мотуридийлик таълимоти ақлий ва нақлий далилларнинг уйғунлигини ҳимоя қилади. Замонавий ислом уламолари ва олимлари учун бу ёндашув муҳим аҳамият касб этади, чунки:

Бугунги кунда илм-фан ва дин муносабати долзарб масалалардан бирига айланган.

Фан-техника тараққиёти ва модерн фикрлар асосида диний масалаларга ёндашиш зарурати бор.

Мотуридийлик методологияси турли мураккаб саволларга ақлий жавоб топиш имконини беради.

2) Диний бағрикенглик ва мўътадиллик

Мотуридийлик мўътадил (умумий исломий бағрикенг) йўналиш сифатида ислом оламида муҳим аҳамиятга эга:

Экстремизм ва радикализмга қарши мўътадил диний позицияни ҳимоя қилади.

Исломий мазҳаблар ўртасидаги ҳамкорлик ва тотувликни қўллаб-қувватлайди.

Диний плюрализм ва маданий хилма-хилликни қабул қилади.

3) Ижтимоий ва ҳуқуқий масалалардаги ўрни

Ҳозирги кунда исломий ҳуқуқ ва демократия ўртасидаги муносабат муҳокама қилинмоқда.

Мотуридийлик мактаби ҳанафий мазҳаби билан боғлиқ бўлгани учун ижтимоий ва ҳуқуқий масалаларда кенг қамровли ёндашувни таклиф қилади.

Замонавий мусулмон давлатларида диний ҳуқуқ ва дунёвий қонунчилик уйғунлашуви учун мотуридийлик позицияси муҳим.

Ислом оламида мотуридийлик таълимотининг таъсири

1) Марказий Осиё ва мотуридийлик

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Ўзбекистон, Қозоғистон, Тожикистон, Қирғизистон ва Туркменистон каби мамлакатларда мотуридийлик ҳукмрон ақидавий йўналиш ҳисобланади.

Ўзбекистонда Имом Мотуридий илмий меросини ўрганишга алоҳида эътибор қаратилмоқда (Тошкент ислом институти ва бошқа диний марказлар).

Самарқандда Имом Мотуридий халқаро илмий маркази ташкил этилган.

2) *Туркия ва мотуридийлик*

Туркиянинг диний идораси (Diyanet) ва уламолари мотуридийликни асосий ақидавий йўналиш сифатида қабул қилишади.

Усманийлар давлатида мотуридийлик расмий ақида бўлган.

Бугунги кунда ҳам Туркияда мотуридийлик илмий ва диний доираларда кенг ўрганилмоқда.

3) *Ҳиндистон, Покистон ва Бангладешдаги таъсири*

Ҳанафий мазҳаб кенг тарқалган ушбу минтақаларда мотуридийлик ақидаси ҳукмрондир.

Диний мадрасаларда мотуридий таълимоти асосида дарс берилади.

4) *Араб дунёсида мотуридийлик*

Миср, Сурия ва Ироқда Ашъарийлик ҳукмрон бўлса-да, мотуридийлик ҳам муҳокама қилинган.

Ал-Азҳар университетида мотуридийлик ҳақида илмий тадқиқотлар мавжуд.

Замонавий мутахассислар ва мотуридий мероси

1) *Ислом уламолари ва мутахассислари*

Бугунги кунда кўплаб уламолар ва исломшунослар мотуридийликни ўрганишга катта аҳамият қаратмоқда:

Шайх Муҳаммад Тақий Усманий (Покистон) – мотуридийлик ва ҳанафий фикҳ бўйича йирик олим.

Шайх Али Жумъа (Миср) – мотуридий ва ашъарийлик ақидасини ҳимоя қилувчи уламолардан бири.

Муҳаммад Саид Ромазон ал-Бутий (Сурия) – сунний ислом ва мотуридий таълимоти бўйича илмий ишлар ёзган.

2) *Илмий марказлар ва тадқиқотлар*

Ўзбекистонда Имом Мотуридий маркази фаолияти кенгаймоқда.

Туркияда мотуридийликка бағишланган тадқиқотлар кўплаб университетларда олиб борилмоқда.

Халқаро конференциялар ва симпозиумлар ташкил этилмоқда.

Мотуридийлик таълимоти замонавий ислом оламида муҳим аҳамиятга эга. Унинг асосий хислатлари – мўътадиллик, ақл ва нақл уйғунлиги, бағрикенглик ва исломий ҳуқуқда кенг қарашлар мавжудлиги бугунги кунда ҳам актуаллигини сақлаб қолмоқда.

Бугунги экстремизм ва радикализм хавфига қарши мўътадил мотуридийлик позицияси муҳим.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Замонавий илмий-ижтимоий масалаларни ҳал этишда мотуридий ақидаси аҳамиятли.

Исломий ҳуқуқ, фикҳ ва тафсир соҳаларида мотуридийлик асосий манбалардан бири бўлиб қолмоқда.

Ҳозирги кунда Имом Мотуридийнинг илмий меросини янада чуқур ўрганиш ва уни замонавий ижтимоий муаммоларга татбиқ этиш исломий илм-фаннинг асосий йўналишларидан бири бўлиб қолмоқда.

Имом Мотуридий ва унинг таълимотининг умумий аҳамияти

Имом Абу Мансур ал-Мотуридий ва унинг таълимоти исломий илмлар ривожига катта ўрин тутати. Унинг фикрлари ислом ақидаси, фикҳ, тафсир ва калом соҳаларига катта таъсир кўрсатган. Мотуридийлик сунний исломдаги энг муҳим ақидавий мактаблардан бири бўлиб, айниқса Ҳанафий мазҳабида кенг тарқалган.

1. Ақида ва калом илмидаги ўрни

Ақл ва нақл уйғунлиги тамойилини илгари сурган.

Муътазила, Жабрия ва бошқа оқимларга нисбатан мўътадил ёндашувни таклиф қилган.

Имон ва амал муносабатида аҳли сунна позициясини ҳимоя қилган.

Аллоҳнинг сифатлари, қадар ва инсон иродаси ҳақида чуқур илмий баҳслар юритган.

2. Фикҳ ва ҳуқуқий масалалардаги таъсири

Ҳанафий мазҳаби билан узвий боғлиқ бўлиб, унинг асосий ақидавий йўналишини белгилаб берган.

Қиёс, истихсон ва урф каби усулларнинг шаръий асосларини мустаҳкамлаган.

Шаръий ҳукмлар ва дунёвий қонунлар уйғунлигини тушунтиришда муҳим аҳамият касб этган.

3. Тафсир ва диний билимлар соҳасидаги ҳиссаси

"Таъвилот ал-Қуръан" асарида Қуръон тафсирида ақлий ёндашувни қўллаган.

Тафсир илмида каломий ва фикҳий қарашларни мужассам қилган.

4. Издошлари ва илмий мероси

Абу Муин ан-Насафий ("Табсират ул-Адилла") ва Абу Яъқуб ас-Сомарқандий каби олимлар унинг йўлини давом эттирган.

Нажмиддин ан-Насафий ("Ақоид ан-Насафий") ва Саъдуддин ат-Тафтазоний унинг таълимотини кенг ёйган.

5. Замонавий аҳамияти

Мотуридийлик экстремизм ва радикализмга қарши мўътадил позицияни ҳимоя қилади.

Марказий Осиё, Туркия, Ҳиндистон ва Покистонда кенг тарқалган.

Замонавий ислом оламида исломий илмлар, фикҳий ҳукмлар ва ижтимоий масалаларни ҳал этишда муҳим методология ҳисобланади.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Имом Мотуридий ва унинг издошлари ислом илмларининг деярли барча соҳаларига улкан таъсир кўрсатган. Унинг таълимоти бугунги кунда ҳам долзарблигини сақлаб, исломий бағрикенглик ва мўътадилликни қўллаб-қувватлайди. Замонавий диний ва ижтимоий муаммоларни ҳал қилишда мотуридийликнинг илмий мероси муҳим манба ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Karimov, E. (2020). "Imam Maturidi's Teaching and Its Significance in the Development of Islamic Theology." *Islamic Studies Journal*, Vol. 15(3), pp. 245–259.
2. Al-Māturīdī, Abū Maṣṣūr. *Ta'wīlāt Ahl al-Sunna*. Edited by Fathullah Khuleif, Dār al-Nashr, 2005.
3. Saitov, R. (2019). "Мотуридийлик таълимотининг замонавий аҳамияти." *Ислом ва цивилизация*, №4, 6. 32–38.
4. Nasr, S. H. (2006). *Islamic Science: An Illustrated Study*. World Wisdom.
5. Абдулқайюм Юсупов. Имом Мотуридий ва мотуридийлик таълимоти. Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2019.
6. Саттаров З. Калом илмлар тарихи ва Мотуридийлик мактаби. Тошкент: "Ирфон" нашриёти, 2020.
7. Юсупов, А. (2019). Имом Мотуридий ва мотуридийлик таълимоти. Тошкент: ЎЗМЭ нашриёти.
8. Karimov, E. (2020). "Imam Maturidi's Teaching and Its Significance in the Development of Islamic Theology." *Islamic Studies Journal*, 15(3), 245–259.
9. Hallaq, W. B. (1997). *A History of Islamic Legal Theories: An Introduction to Sunni Usul al-Fiqh*. Cambridge University Press.
10. Al-Māturīdī, A. M. (2003). *Kitab al-Tawhid*. Ed. Bekir Topaloğlu. Ankara: DIB Publications.
11. Al-Māturīdī, A. M. (2005). *Ta'wīlāt Ahl al-Sunna*. Ed. Fathullah Khuleif. Dār al-Nashr.
12. Саттаров, З. (2020). Калом илмлар тарихи ва Мотуридийлик мактаби. Тошкент: Ирфон.
13. Saitov, R. (2019). "Мотуридийлик таълимотининг замонавий аҳамияти." *Ислом ва цивилизация*, №4, 32–38
14. Юсупов, А. (2019). Имом Мотуридий ва мотуридийлик таълимоти. Тошкент: ЎЗМЭ нашриёти.
15. Al-Māturīdī, Abū Maṣṣūr. (2003). *Kitab al-Tawhid*. Ed. Bekir Topaloğlu. Ankara: DIB.
16. Ан-Насафий, Абу Муъин. *Tabsirat al-Adilla fi Usul al-Din*. Қоҳира: Дорул-фикр, 2006.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

17. Hallaq, W. B. (1997). A History of Islamic Legal Theories: An Introduction to Sunni Usul al-Fiqh. Cambridge University Press.
18. Al-Māturīdī, A. M. (2005). Ta'wilāt Ahl al-Sunna. Ed. Fathullah Khuleif. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
19. Al-Maturidi, Abu Mansur. Kitab al-Tawhid. Ed. Bekir Topaloglu. Ankara: DIB, 2003.
20. Nasr, Seyyed Hossein. Science and Civilization in Islam. Harvard University Press, 1968.
21. DeWeese, Devin. Islamization and Native Religion in the Golden Horde. Penn State Press, 1994.
22. "Imam Maturidi International Scientific Research Center." www.maturidi.uz
23. Buğra, Ahmed. Maturidilik: Dünü, Bugünü, Yarını. İstanbul: İFAV Yayınları, 2021.

